

RELEVANTNI ASPEKTI VRŠNJAČKOG NASILJA I ANALIZA SITUACIJE U SRBIJI

Apstrakt

Fenomen vršnjačkog nasilja ima višeslojne dimenzije i globalni karakter. Mogu se identifikovati faktori rizika i direktno negativni uzroci, kao i pozitivne determinante sprečavanja ove društveno opasne pojave sa razarajućim posledicama po žrtve. Radi se o mlađim i starijim maloletnicima, te se vršnjačko nasilje prevenstveno vezuje za nasilje u školama, ali često poprima i šire razmere, jer se socijalni modeli ponašanja izgrađeni u školi prenose i van zidina škole, kao integralni deo ponašanja maloletnika. Takođe, porodični odnosi deteta i društveni odnosi izvan škole se prenose i nastavljaju da deluju u školi. Stoga se u radu razmatraju uzroci nasilja i putevi prevencije vršnjačkog nasilja u školama, kao i psihološki profil maloletnog napasnika i žrtve. Posebna pažnja posvećena je pravnim i strateškim okvirima sprečavanja vršnjačkog nasilja na međunarodnom planu i u Srbiji. U zaključnim razmatranjima su formulisane konstruktivne smernice za sveobuhvatnu prevenciju vršnjačkog nasilja.

Ključne reči: vršnjačko nasilje, obrazovni sistem, prevencija

1. UVOD

Nasilje u obrazovnom sistemu u savremenom društvu sve je prisutnije i poprima razmere pandemije, tj. globalnih je dimenzija. Vršnjačko nasilje je postalo svakodnevnica u osnovnim i srednjima školama. Model nasilnog ponašanja maloletnika može se potisnuti prvenstveno edukacijom mlađih i starijih maloletnika, roditelja i nastavnika, zatim podizanjem javne svesti o neprihvatljivosti takvih obrazaca ponašanja, ali i primenom optimalnog pravnog okvira, kako pokazuju primeri dobre prakse.

Empirijska istraživanja (Popadić, Plut, Pavlović, 2014) ukazuju da dugotrajnu štetu od vršnjačkog nasilja trpe prevashodno žrtve, sa višeslojnim negativnim posledicama, ali i počiniooci. Praksa pokazuje da savremena i funkcionalna porodica i škola sa odgovarajućim obrazovno-vaspitnim sadržajem i van-nastavnim aktivnostima predstavljaju bitne činioce u prevenciji i suzbijanju vršnjačkog nasilja. Škola može ponuditi dobre modele socijalizacije maloletnika kroz programe za edukaciju, kao i putem podsticanja tolerancije i atmosfere saradnje u cilju sprečavanja vršnjačkog nasilja.

Roditelji i zaposleni u školi moraju da pokažu da neće tolerisati da bilo koji učenik povređuje drugog učenika, fiziki ili mentalno. Svaki učenik ima pravo da ne

* Redovni profesor, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo Beograd, g.gasmi@iup.rs.

** Magistar psihologije, Predsednik NVO Pandora, www.nvopandora.com, nvopandora@gmail.com.

bude povređen i pravo da uči u bezbednoj sredini. Učitelji i nastavnici moraju biti odgovorni za bolji nadzor i pažljivije nadgledanje (Bin, L.A., 2004, 7). Na taj način moći će uspešnije da sprovode obrazovno-vaspitni proces. Sa druge strane, učenici moraju biti odgovorni za poštovanje prava drugih u razredu u duhu jednakosti, tolerancije i uzajamnog poverenja i pomaganja.

Prevenција vršnjačkog nasilja treba da omogući odgovor na pitanje kako je i kada vršnjačko nasilje postalo toliko popularno u formi prihvatljivog modela ponašanja, ne samo u školi, nego i šire, u svim relacijama među maloletnicima. Otuda je značajno sagledati šta podrazumeva nasilništvo, vrste vršnjačkog nasilja, faktore rizika, sa jedne strane i protektivne faktore, sa druge. U rasvetljavanju glavnih karakteristika fenomena maltretiranja (bullying) bitno je ukazati na psihološke profile napasnika i žrtve. Imajući u vidu da je vršnjačko nasilje veoma opasna društvena pojava, neophodno je permanentno unapređivanje pravnih okvira za njegovo suzbijanje, polazeći od međunarodno ustanovljenih standarda u ovoj oblasti. Konačno, u procesu potiskivanja širokih razmera vršnjačkog nasilja ka nultoj toleranciji društva prema ovoj pojavi, važno je identifikovati smernice za puteve sveobuhvatne prevencije.

2. VRŠNJAČKO NASILJE – „BOLEST“ SAVREMENOG DRUŠTVA ILI PSIHOLOŠKA DEVIJACIJA?

2.1. *Pojam, obeležja i vrste vršnjačkog nasilja*

U odgovoru na pitanje o pojmovnom određenju fenomena vršnjačkog nasilja, u literaturi je široko prihvaćena definicija Olweusa D. : „Pojedinač trpi vršnjačko nasilje kada je on ili ona izložen/a učestalim i dugotrajnim negativnim postupcima od strane jednog ili više nasilnika, od kojih on ili ona nije u stanju da se odbrani.“ Terminološki definisanje vršnjačkog nasilja je još preciznije kada se koristi izraz: maltretiranje (*bullying*): „Učenik se maltretira ili viktimizira kada je, više puta i tokom vremena, izložen negativnim radnjama jednog ili više drugih učenika. To je negativna radnja kada neko namerno nanese nekom drugom ili pokuša da mu nanese povredu ili nelagodu - u osnovi ono što se podrazumeva u definiciji agresivnog ponašanja u društvenim naukama. Negativne radnje mogu se vršiti fizičkim kontaktom, rečima ili na drugi način, poput pravljenja lica ili neprijatnih gesta, širenja glasina i namernog isključenja iz grupe.“ (Olweus, 1997, 406).

U domaćoj literaturi se nasilje i agresija pretežno koriste kao sinonimi, s tim što agresija više ukazuje na motivaciju koji vodi ka povređivanju žrtve, dok termin nasilje u većoj meri sugerise nedozvoljenost nanošenja štete (Popadić, Plut, 2007, 309-312). Jednu od poznatijih studija o agresivnosti je uradio Konrad Lorenc definišući je kao „borbeni nagon životinja i čoveka usmeren na pripadnike sopstvene vrste“ (Djurić, 2007, 156). Agresivnost ima veći broj značenja: nasrtljivost, nasilnost, napadački akt, neprijateljstvo, čiji je cilj da se neka osoba povredi, da se uništi neki predmet ili da se kod neke osobe izazove strahopoštovanje. Drugim rečima, agresivnost je postupak nametanja lične volje drugome, koje je poduprto silom, neprijateljstvo i destrukcijom, kao i nanošenjem štete (Ivković, Milenković, 2009, 137-138). Nasilje među učenicima

može uključiti interakciju između jednog nasilnika i jedne žrtve, između nekoliko nasilnika i jedne žrtve ili između jednog nasilnika i nekoliko žrtava. Jedna osoba može biti u jednoj interakciji nasilnik, a u drugoj situaciji žrtva (Ninković, 2010, 428-433).

Iako pojava vršnjačkog nasilja datira od davnina, sveobuhvatno istraživanje je počelo 70-tih godina prošlog veka pretežno u zemljama Skandinavije, a zatim se proširilo i na SAD, Australiju, Japan, Kanadu, Veliku Britaniju i Holandiju. To je nametnuo globalni karakter vršnjačkog nasilja.

Neravnoteža moći odnosno asimetrični odnosi snaga (Olweus, *op. cit.*) su ključna odrednica u definisanju maltretiranja. Otuda potiče osećaj bespomoćnosti kod žrtve, koji rezultira nemogućnošću da se odbrani. Neravnoteža u odnosima snage može biti bilo u brojčanoj nadmoći nasilnika ili u fizičkoj nadmoći jednog napasnika u odnosu na žrtvu.

Tri su osnovna elementa vršnjačkog nasilja / maltretiranja:

- 1) vrši se s namerom da se žrtvi nanese fizička ili psihička povreda,
- 2) ponavlja se u toku određenog vremenskog perioda i
- 3) nalazi svoj izvor u neravnoteži moći između nasilnika i žrtve.

Oblici vršnjačkog nasilja su:

A. Fizičko nasilje – nanošenje fizičke povrede (udaranje, guranje, nanošenje fizičkog bola, čupanje, fizičko sputavanje);

B. Verbalno nasilje – ruganje, ucenjivanje, zastrašivanje, ogovaranje, omalovažavanje, nazivanje pogrđnim imenima, ismejavanje, pretnja;

C. Socijalna izolacija (ostracizam, izopštavanje/isključivanje iz društva) – uticaj na drugu decu da se određeno dete isključi iz grupe, ogovaranje, ignorisanje, uvredljive grimase i gestikulacija, namerno isključivanje iz kruga prijatelja.

Imajući u vidu ogromnu rasprostranjenost verbalnog nasilja među maloletnim vršnjacima u školama (Popadić, Plut, Pavlović, 2014, 183), važno je razlikovati ga od zadirkivanja. U tom smislu, zadirkivanje ima prijateljski karakter (Olweus, *op. cit.*), te se ne može smatrati maltretiranjem, iako se često ponavlja. Zašto je važno napraviti ovde razliku? Odgovor je u činjenici da kada je ponavljano zadirkivanje ponižavajućeg i uvredljivog karaktera, a posebno kada se nastavlja uprkos jasnim znakovima uznemirenja ili protivljenja žrtve, to se sigurno kvalifikuje kao maltretiranje. Proističe da je stoga neophodno imati u vidu tri gore navedena osnovna elementa za identifikovanje maltretiranja među vršnjacima.

Vršnjačko nasilje među decom školskog uzrasta može biti izazvano različitim uzrocima: popularnost među vršnjacima, društveni i/ili imovinski status, drugo lično svojstvo ili osobina koja dete izdvaja od ostalih vršnjaka. Maltretiranje je često posledica diskriminatornih stereotipova, koji su prisutni u društvu i popularisani putem medija i/ili bliskog okruženja deteta.

Upravo na bazi navedenih uzroka izdvajaju se sledeće podvrste vršnjačkog nasilja:

a) Seksualno uznemiravanje – neželjeni dodiri, štipkanje, komentari sa seksualnom konotacijom, itd.;

b) Uznemiravanje ili slično negativno postupanje na etničkoj, rasnoj ili verskoj osnovi, ili na kakvoj drugoj osnovi strogo zabranjenoj međunarodnim pravom;

c) Uznemiravanje ili slično negativno postupanje na obrazovnoj, klasnoj osnovi ili na kakvoj drugoj osnovi;

d) Ekonomsko nasilje – krađa, iznuđivanje novca.

Poseban problem predstavlja „*cyber-bullying*” odnosno nasilje na internetu, elektronsko odnosno digitalno nasilje, koji predstavlja poseban vid vršnjačkog nasilja i povezan je sa novim komunikacionim tehnologijama. Dete ili adolescent koristi Internet, interaktivne i digitalne tehnologije ili mobilne telefone da bi maltretirao, pretio, uznemiravao, ponižavao, sramotio ili na drugi način povredio drugo dete ili adolescenta.¹ Ova vrsta nasilja isprepletana je sa verbalnim nasiljem, a vrlo često i sa seksualnim uznemiravanjem. Otuda mnogi autori (Milošević, Marković – Krstić, 2009, 361) ističu da između različitih oblika vršnjačkog nasilja nema jasnih granica.

Specifičnost sajber nasilja je u tome da počinitelj može imati veoma malo moći u direktnoj interakciji sa žrtvom, ali ostvaruje visok nivo moći u virtuelnom prostoru usled spretnosti u korišćenju elektronskih tehnologija. Pri tome, dugotrajnost štete koju trpi žrtva često je izazvana samo jednim negativnim postupkom, kao što je postavljanje kompromitujuće fotografije ili slanje zlonamerne tekstualne poruke, koja se zatim elektronskim putem prosleđuje velikom broju različitih osoba u dužem vremenskom periodu. Na taj način se javlja ponovljena viktimizacija žrtve. Sajber nasilje može se ispoljiti na direktan ili indirektan način. Kod direktnog sajber maltretiranja, počinitelj neposredno vrši nasilje nad žrtvom ili više žrtava sa namerom nanošenja štete, sa pozicije moći u odnosu na žrtvu. Indirektno sajber nasilje vrši se putem posrednika, odnosno kroz uplitanje drugih osoba, sa ili bez njihovog znanja (Aftab, 2006). Anonimnost nasilnika, dostupnost žrtve i ogromna publika čine sajber maltretiranje izuzetno komplikovanim za suzbijanje.

2.2. Društveni i psihološki faktori vršnjačkog nasilja

Postoji mnogo kompleksnih razloga zašto su neki maloletnici nasilni prema svojim vršnjacima. Nasilničko ponašanje može biti pokušaj sticanja popularnosti na pogrešan način, pokušaj skretanja pažnje na sebe ili pokušaj da se napasnik predstavi u svetlu odlučnog i sposobnog. To može biti i odraz nemoćne ljubomore ili ličnih frustracija napasnika. Dete izloženo nasilju u svojoj porodici često prenosi isti obrazac ponašanja i na svoju školsku okolinu, a kasnije i na partnerske odnose i relacije na svom radnom mestu. Postoje individualni, porodični, školski, vršnjački i društveni faktori rizika pojave nasilja, koji utiču na detinjstvo i mladost kod dece (Office of the Surgeon General, USA, 2001).

Ukoliko se agresija kanališe kroz sportske aktivnosti, dolazi do pozitivne sublimacije, koja rezultira uspesima na sportskim takmičenjima i širokim društvenim odobravanjem, koje je praćeno nagradama,

Uzroci vršnjačkog nasilja, pored agresivnih obrazaca ponašanja naučenih u disfunkcionalnoj porodici, vezuju se takođe i za stres, ratno okruženje, loš uticaj medija i karakteristike okoline odrastanja, Naročito je poguban uticaj negativnih porodičnih odnosa odnosno tamo gde su deca zanemarena i zlostavljana u okviru najbliže porodice

¹ http://www.stopecyberbullying.org/what_is_cyberbullying_exactly.html

ili suočena sa problemom alkoholizma u porodici. Tada se mogu osetiti bez neophodne roditeljske ljubavi, podrške i zaštite, što rezultira niskim samopoštovanjem i okretanjem ka agresiji. Stoga nasilje u školi može biti usmereno ne samo prema vršnjacima, nego i prema nastavnicima, što opet može izazvati negativne povratne reakcije istih. Loš uticaj medija prisutan je svakodnevno kroz filmove koji propagiraju nasilje, kao i ostali mediji usmereni ka promovisanju negativnih obrazaca ponašanja.

U psihološkom smislu, agresija se kao nagon javlja kod dece u najranijem uzrastu kada žele da postignu ili dobiju nešto (Ćorić, 2009, 151). Vršnjačko nasilje svakako obuhvata tuče i međusobno maltretiranje učenika koje se dešavaju i van prostora škole.

Otuda je značajno ukazati na društveni kontekst vršnjačkog nasilja, koji zahteva rešavanje ovog problema na širem društvenom planu, a ne isključivo na nivou obrazovnog sistema. Deca nasilnici često ponavljaju svoje obrasce agresivnog ponašanja i u kasnijem životnom dobu, što ima posebno negativne posledice za mrežu njihovih socijalnih odnosa, a time i za društvo u celini.

Međuresorski integrisani odgovor na problem vršnjačkog nasilja obuhvata, pored roditelja i nastavnika, neophodnost uključivanja centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i organa pravosuđa, kao i narodnih poslanika (Skočajić i Stojanović, 2019, 12). Ukoliko nema efikasne prevencije i suzbijanja pojava vršnjačkog nasilja, škola umesto podsticajnog okruženja postaje mesto koje dete odbija.

Reakcija maloletne žrtve maltretiranja kreće se od pasivne (oko 44%), preko reakcije izbegavanja napasnika do vraćanja istom merom. U slučajevima fizičkog nasilja, dečaci su češće nasilnici nego devojčice, ali su češće i žrtve nasilja. Kod devojčica su izraženiji oblici verbalnog nasilja i socijalna izolacija.

Psihološki sklop žrtve ukazuje na povučенost, stidljivost, a ponekad i neku fizičku manu, često slabu fizičku građu, te su takvi maloletnici pogodna meta svojih vršnjaka, siledžija. Izloženost nasilju povezana je sa većom anksioznošću, depresivnošću i niskim samopouzdanjem, te takva slika važi za oba pola i različite uzraste kod dece (Popadić 2009, 115; Rubin et al. 2003, 15). Posledice maltretiranja su emocionalne, fizičke, a često i sa dugotrajnim psihološkim problemima kod žrtve. Ukoliko maltretiranje duže traje (više nedelja, više meseci), samim tim su i navedene posledice obimnije i dugotrajnije. Problem se pogoršava u situaciji kada maltretirano dete usled straha krije svoju poziciju žrtve, a nastavnici i roditelji nisu blagovremeno prepoznali vršnjačko nasilje, te izostaje mehanizam socijalne podrške. Prestravljenost, kao vrsta dugotrajnog, dubokog i stalno prisutnog straha karakteriše žrtve vršnjačkog nasilja. Pri tome, prestravljenost nije samo sredstvo za ostvarivanje cilja maltretiranja, nego je i samo sebi cilj. Zastravljanje žrtve je za nasilnika način ispoljavanja moći i procedura nasilnog držanja žrtve u tajnosti radi daljeg nesmetanog maltretiranja. Zastrasena žrtva vršnjačkog siledžijstva se ne usuđuje da o tome priča, niti da se obrati za pomoć nastavnicima i roditeljima. Stvara se začarani krug u kome se žrtva oseća prepuštena sebi, što doprinosi povećanju skale jačine maltretiranja.

Stoga neki autori ukazuju na dve vrste žrtava vršnjačkog nasilja: pasivne žrtve i provokativne žrtve (Olweus, 1999, 28-48). Pasivne žrtve su brojnije i odlikuje ih opreznost, stidljivost, slaba fizička građa i povlačenje kada ih nasilnik napada. Rizik od ponavljanja maltretiranja se time uvećava, jer takva žrtva odaje sliku osobe koja neće uzvratiti nasilniku (McNamara, 1997, 18). U jednom istraživanju (Erling,

Hwang, 2004, 33-43), kada je učenicima bilo postavljeno pitanje zašto su, prema sopstvenom mišljenju (samoprocena), bili žrtve vršnjačkog nasilja, najčešći odgovor bio je zato što su slabi, mali i nejaki. Takođe, rezultati istraživanja ukazuju da žrtve nasilja, bez obzira na pol, sebe smatraju manje atraktivnim i poželjnim za druženje u odnosu na drugu decu. Provokativne žrtve čine malobrojniju grupu žrtava. Oni na nasilje reaguju agresijom i hiperaktivnošću. Ponovo se stvara začarani krug, jer hiperaktivno ponašanje deluje izazivački i dalje podstiče na agresiju.

Psihološki profil napasnika pokazuje potrebu da ispolji moć, kontrolu i dominaciju nad vršnjacima, kao i izraženo odsustvo empatije za žrtve. Nasilnik je prkosan, ne poštuje školska pravila i sukobljava se sa nastavnicima. Asocijalno ponašanje se ogleda i u nekontrolisanom besu, izbegavanju školskih obaveza i u permanentnoj ljutnji na okolinu. Nasilnik ne mora direktno učestvovati u nasilju, već može biti podstrekač tj. organizator maltretiranja žrtve. Suština je da uživa u agresiji i nema saosećanja prema žrtvi. Naprotiv, nasilnik uspeva da zastraši i maltretira žrtvu, bilo zbog njenog izgleda, bilo zbog ljubomore na uspeh, popularnost žrtve ili zbog etničkog porekla ili religiozne pripadnosti žrtve.

Znakovi nasilništva odnosno faktori rizika kod male i predškolske dece su česti napadi besa i ispoljavanje agresije bez razloga, impulsivnost, konstantno odbijanje pravila i slušanja odraslih, nevezanost za roditelje i uživanje u nasilnim temama, kao i neprijateljstvo prema vršnjacima. Pokazatelji agresivnosti kod školske dece su loša pažnja i koncentracija na časovima, ometanje školskih aktivnosti, slab uspeh u školi, učešće u tučama sa vršnjacima, ljutita reakcija na zadirivanje, odbačenost od okoline, suprotstavljanje nastavnicima i roditeljima, osećaj frustracije i nedostatak saosećanja. Faktori rizika kod adolescenata obuhvataju odsustvo poštovanja autoriteta, nasilno rešavanje problema, odsustvo empatije prema drugima, loš školski uspeh, upotreba alkohola i droge, loši porodični odnosi, tuče, krađe i uništavanje javne imovine.

Navedeni faktori rizika upućuju na prisustvo sklonosti nasilja kod dece prema vršnjacima. Međutim, nasilje se često ispoljava i prema nastavnicima, što pokazuju mnoga istraživanja (Popadić, Plut, Pavlović, 2014). Pored toga, deca sklona nasilju nameću se okolini i okupljaju grupu, čije članove povezuje isti ili sličan nivo asocijalnog ponašanja. Pridruženi članovi takve grupe podvrgavaju se autoritetu vođe družine, podržavaju akcije maltretiranja druge dece i šire neistinu, mržnju i klevete. U takvoj družini nasilnika vlada klima kohezije i međusobnog podržavanja njenih članova, ali sa negativnim ciljevima maltretiranja ostale dece. Otuda je značajno istaći da je nasilništvo samo ono povređivanje (fizičko i/ili emocionalno), koje je planirano i namerno (Popadić, 2009, 19). Slučajni incidenti koji rezultiraju u nanošenju povreda, kao npr. grube igre, guranje po školskim hodnicima i stepenicama, sportske povrede na časovima fizičkog vaspitanja, predstavljaju primere povređivanja dece od strane vršnjaka, ali bez umišljaja i prethodnog plana. Granica između slučajnog i namernog povređivanja je teško uočljiva u konkretnim slučajevima, što dodatno otežava prepoznavanje vršnjačkog nasilja i adekvatnu reakciju nastavnika i roditelja.

Poseban elemenat vršnjačkog nasilja predstavlja njegovo ponavljanje u određenom vremenskom periodu. To znači da vršnjačko nasilje nije jednokratno, već da je pretnja daljom agresijom stalno prisutna i kada nema konkretnog ispoljavanja. Ponovno

povređivanje žrtve na razne načine je izvesno. Nasilnik prestaje sa maltretiranjem kada naiđe na prepreku, kada se nasilniku neko ili nešto suprotstavi i kada je to suprotstavljajne dovoljno snažno da spreči nasilje.

3. PRAVNI I STRATEŠKI OKVIRI SUZBIJANJA VRŠNJAČKOG NASILJA

3.1. Međunarodno - pravni aspekti sprečavanja vršnjačkog nasilja

Konvencija o pravima deteta² Ujedinjenih nacija (1989, UN) predstavlja najznačajniji globalni međunarodno-pravni instrument za zaštitu prava deteta, koji je ratifikovan od strane najvećeg broja zemalja.³ Konvencija sadrži Preambulu, koja se poziva na međunarodne sporazume o ljudskim pravima⁴, kao i 54 odredbe. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima donet je 2000. godine⁵ sa ciljem podizanja starosne granice za dobrovoljnu regrutaciju lica u državne oružane snage na 18 godina. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji usvojen je takođe 2000.⁶ Cilj ovog protokola je podizanje standarda na viši nivo od onih postavljenih u odredbi člana 34. Konvencije o pravima deteta (Čović, 2017, 24).

U svom članu 16. Konvencija propisuje da “Nijedno dete neće biti izloženo proizvoljnom ili nezakonitom mešanju u njegovu privatnost, porodicu, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njenu ili njegovu čast i ugled. Dete ima pravo na zakonsku zaštitu protiv takvog mešanja ili napada.”

Zatim u skladu sa članom 19.: “Strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i obrazovne mere za zaštitu deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja, zakonskog/zakonskih staratelja ili drugih lica koji se staraju o detetu. Takve zaštitne mere treba, prema potrebi, da uključuju efikasne postupke za donošenje socijalnih programa za obezbeđivanje neophodne podrške detetu i onima koji se o detetu staraju, kao i drugih oblika zaštite i sprečavanja, utvđivanja, prijavljivanja, upućivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovde navedenog zlostavljanja deteta i, po potrebi, obraćanja sudu.”

Takođe, članom 39. Konvencije propisano je da će države-potpisnice preduzeti sve odgovarajuće mere da unaprede fizički i psihološki oporavak deteta koje je žrtva bilo kojeg oblika zanemarivanja, eksploatacije ili zlostavljanja, mučenja ili bilo kojeg drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupka ili kazne, ili oružanih

² Sl. List SFRJ - Međunarodni ugovori br- 16/90, 4/96, 2/97.

³ Do 2017. godine, 196 država je ratifikovalo Konvenciju (izvor: Zbirka sporazuma Ujedinjenih nacija (UN), <https://treaties.un.org/>).

⁴ Ženevske Deklaracije o pravima deteta iz 1924. godine, Deklaracije o pravima deteta iz 1959. godine, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (čl. 23 i 24), Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (čl. 10), Pravila UN o minimalnim standardima za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila) i Deklaracije o zaštiti žena i dece u slučaju vanrednog stanja i oružanog sukoba.

⁵ “Sl. List SCG – Međunarodni ugovori”, br. 22/2002

⁶ “Sl. List SRJ- Međunarodni ugovori”, br. 22/2002

sukoba. Takav oporavak i reintegracija treba da se dešava u okolini koja daje potporu zdravlju, samopoštovanju i dostojanstvu deteta.

Odredbom Člana 44. Konvencije, ustanovljena je obaveza za države potpisnice da Komitetu za prava deteta UN, preko Generalnog Sekretara, dostavljaju izveštaj o merama na ustanovljavanju prava priznatih Konvencijom i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava.

Države-potpisnice Konvencije dužne su da u roku od dve godine od prihvatanja dokumenta dostave Izveštaj o njenoj primeni Komitetu za prava deteta. Nakon prvog inicijalnog izveštaja, države svakih pet godina dostavljaju izveštaje o napretku koje su ostvarile na zaštiti prava deteta.

Navedene odredbe Konvencije predstavljaju solidan pravni osnov za nacionalnu zakonsku regulativu u pogledu vršnjačkog nasilja. Strane ugovornice Konvencije dužne su da preduzmu odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mere za primenu i zaštitu prava priznatih u Konvenciji, Otuda se Konvencija o pravima deteta svrstava u sveobuhvatne međunarodne dokumente zaštite ljudskih prava dece, kao posebno osetljive kategorije stanovništva za čiju zaštitu nisu dovoljni uobičajeni mehanizmi zaštite predviđeni pravom ljudskih prava (Čović, 2017, 25). Štaviše, Konvencija reguliše tri tipa dečjih prava: pružanje, zaštita i učešće tj. participativna prava (Gasmi, 2017, 117). Konvencija je takođe zamenila neobavezujuće preporuke obavezujućim standardima, Državama članicama nameću se nove obaveze u pogledu zaštite dece, u oblastima kao što su zabrana tradicionalnih praksi štetnih za zdravlje dece i nuđenje rehabilitacionih mera za žrtve zanemarivanja, zlostavljanja i eksploatacije (članovi 28 (3) i 39), (Gasmi, 2017, 118).

Republika Srbija je strana ugovornica Konvencije UN o pravima deteta sa njenim fakultativnim protokolima i stoga je dužna da primeni njene odredbe i da podnese relevantne izveštaje Komitetu za prava deteta (Komitetu). Republika Srbija je 2008. godine predstavila Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta. Pored toga, Srbija je 2010. godine predstavila Početni izveštaj o primeni Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečijoj pornografiji. Drugi i Treći periodični državni izveštaji Srbije pripremljeni su i predstavljeni Komitetu UN početkom 2017. godine. Međutim, takođe su pripremljeni Drugi i Treći alternativni periodični izveštaj, dostavljeni Komitetu UN-a. Te alternativne izveštaje napisale su nevladine organizacije udružene u Koaliciju za praćenje prava deteta u Republici Srbiji, koju je činilo šesnaest nevladinih organizacija u Srbiji. Sve to dokazuje dinamičnost procesa primene Konvencije na nacionalnom planu. Nakon razmatranja nacionalnih izveštaja Srbije usledile su odgovarajuće preporuke Komiteta za prava deteta za poboljšanje zaštite prava dece i unapređivanje zakonskog okvira poželjnim donošenjem krovnog Zakona o pravima deteta.⁷

Generalna skupština UN je usvojila Rezoluciju o zaštiti dece od vršnjačkog nasilja⁸ 2014. godine, u kojoj je istakla da vršnjačko nasilje, uključujući i digitalno nasilje, može da ima potencijalno dugoročni uticaj na ostvarivanje ljudskih prava i negativan uticaj na decu koja trpe vršnjačko nasilje ili koja u njemu učestvuju. Otuda se

⁷ Concluding observations on the combined Second and Third periodic reports of Serbia, UN Committee on the Rights of the Child, CRC/C/SRB/CO/2-3, 3 February 2017.

⁸ Rezolucija Generalne skupštine od 18. decembra 2014. [o izveštaju Trećeg komiteta (A/69/484)] 69/158. Zaštita dece od vršnjačkog nasilja.

sve države pozivaju da preduzmu odgovarajuće mere da spreče nasilje i zaštite decu, uključujući i nasilje koje se dešava u školama.

U slučajevima nasilja, državne službe moraju hitno da reaguju i da obezbede odgovarajuću podršku žrtvama. Države su takođe pozvane da podižu svest javnosti, kao i članova porodica, zakonskih staratelja, lica koja se staraju o deci, mladih, škola, zajednica, predstavnika zajednice i medija kao i organizacija civilnog društva, uz učešće dece, o zaštiti dece od nasilja. Rezolucija Generalne skupštine UN o zaštiti dece od vršnjačkog nasilja nije pravno obavezujuća, ali predstavlja tzv. „meko pravo” (Rodić, Gasmı, Prlja, 2021, 17) i u tom smislu se očekuje značajan uticaj na buduće korake zemalja UN, uključujući i Srbiju, u rešavanju pitanja vršnjačkog nasilja.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima UN u čl. 25. stav 2. reguliše ravnopravnost bračne i vanbračne dece u uživanju socijalne zaštite. Povelja o pravima deteta doneta je 20.11.1959. godine i od tada je taj dan Dan prava deteta (Čović, 2017, 9).

Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja potpisana je u Lanzarotu u Španiji 2007. godine.⁹ Konvencija je stupila na snagu 1. jula 2010. godine. Srbija je ratifikovala ovu Konvenciju 2010. godine.¹⁰ Konvencija je prvi međunarodni instrument u oblasti seksualnog nasilja prema deci. Konvencija fokus usmerava pre svega na preventivnu zaštitu od nasilja, a ako je do nasilja došlo, naglasak je na zaštiti deteta žrtve, krivičnom gonjenju počinioca i učešću deteta u postupku. Učešće deteta u postupku mora se obezbediti uz posebnu zaštitu njegove ličnosti, razgovore sa detetom obavljaju edukovani stručnjaci, bez neopravdanog odlaganja i uz snimanje razgovora za potrebe sudskog postupka.

U domenu preventivne zaštite, države su u obavezi da organizuju upoznavanje dece i svih profesionalaca koji rade sa decom sa načinima seksualnog zlostavljanja, posledicama koje ono ostavlja i načinima i sredstvima zaštite. U cilju zaštite deteta žrtve, države imaju obavezu da organizuju socijalne programe podrške čija će uloga biti fizički, psihički i socijalni oporavak deteta. Kod krivičnog gonjenja počinioca, države se obavezuju da propišu rok za zastarevanje krivičnog gonjenja, koji počinje da teče od dana punoletstva žrtve, a krivično gonjenje se nastavlja i u situaciji kada je žrtva povukla svoje izjave (Čović, 2017, 60).

Značajan međunarodni dokument koje se bavi nasiljem, pa i vršnjačkim je Strategija Saveta Evrope o pravima deteta 2016 - 2021. godine (raniji dokument Strategija 2012 -2015), koja je nastala kao rezultat konsultacija sa državama članicama, civilnim društvom, ombudsmanima za decu, drugim međunarodnim organizacijama i decom.¹¹ Ovaj proces vodi Komitet eksperata za Strategiju Saveta Evrope za prava deteta. Strategija ukazuje da sprečavanje vršnjačkog nasilja počinje edukovanjem dece o štetnim posledicama nasilja i njihovom delovanju na druge. U tom kontekstu Savet Evrope promovise različite vrste građanskih obrazovnih programa za borbu protiv nasilja u školama. Svi programi zasnovani su na principima Povelje Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava koju su usvojile 47 država članica. Direktorat za demokratsko građanstvo i učešće koji implementira ciljeve Saveta Evrope

⁹ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (ETS No. 201, 2007)

¹⁰ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (“Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br.1/2010).

¹¹ <https://edoc.coe.int/en/ children-s-rights/7207-council-of-europe-strategy-for-the-rights-of-the-child-2016-2021.html>

u borbi protiv nasilničkog ponašanja, kreira razne vrste obrazovnih materijala u formi Priručnika, koji se koriste kao Uputstva u školama, za postupanje u slučaju pojave nasilja.

3.2 Nacionalni pravni i strateški okviri borbe protiv vršnjačkog nasilja u Srbiji

Ustav Srbije¹² u čl. 64. utvrđuje pravo deteta na:

- uživanje ljudskih prava primereno svom uzrastu i duševnoj zrelosti;
- lično ime, upis u matičnu knjigu rođenih, pravo da sazna svoje poreklo i pravo da očuva svoj identitet;
- zaštitu od fizičkog, psihičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe;
- jednaka prava bračne i vanbračne dece.

Prava deteta i njihova zaštita detaljnije se uređuju zakonom. Ustav takođe predviđa pravo na fizički i psihički integritet (nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, član 25): “Fizički i psihički integritet je nepovrediv. Niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka.”

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja po prvi put detaljnije uređuje pitanje zaštite deteta i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i na taj način su opšta pravila i principi u strateškim dokumentima podignuti na nivo pravila imperativnog karaktera.¹³ U ustanovama je zabranjena svaka aktivnost kojom se „ugrožavaju, omalovažavaju, diskriminišu ili izdvajaju lica, odnosno grupe lica, po osnovu: rasne, nacionalne, etničke, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičkih i psihičkih svojstava, smetnji u razvoju i invaliditeta, zdravstvenog stanja, uzrasta, socijalnog i kulturnog porekla, imovnog stanja, odnosno političkog opredeljenja“.

Zabranjeno je i podsticanje ili nespriječavanje takvih aktivnosti. Zakon detaljno uređuje pojam nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zabranjujući „fizičko, psihičko i socijalno nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje dece i učenika, fizičko kažnjavanje i vređanje ličnosti, kao i seksualnu zloupotrebu dece i učenika ili zaposlenih”. Zakon definiše da se „pod nasiljem i zlostavljanjem podrazumeva svaki oblik jedanput učinjenog ili ponavljanog verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posledicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva ličnosti deteta i učenika ili zaposlenog”.

Novim Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, usvojenim septembra 2017. godine, predviđena je odlučnija borba protiv nasilja i strožije kazne, kao i novčane kazne za roditelje nasilnika, ali i za zaposlene u školama, koji nasilje prikrivaju. Ako učenik načini neki od težih prekršaja discipline u školi, roditelji će morati da odgovaraju prekršajno ili krivično. Takođe, predviđena je kazna za roditelje, od 30.000 do 100.000 dinara, ukoliko njihovo dete maltretira vršnjake, npr. udara, vrijeđa, omalovažava ili ugrožava zdravlje vršnjaka. Među osnovnim ciljevima, u čl. 8. posebno

¹² “Službeni glasnik RS”, br. 98/2006.

¹³ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, “Službeni glasnik RS” br. 72/09, 52/11, 55/13, 35/15–autentično tumačenje, 68/15 i 62/16–US.

se ističe “obezbeđivanje podsticajnog i bezbednog okruženja za celoviti razvoj deteta, učenika i odraslog, razvijanje nenasilnog ponašanja i uspostavljanje nulte tolerancije prema nasilju”.

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica sadrži posebne odredbe o zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku.¹⁴ Ako odredbama tog zakona nije posebno uređeno neko pitanje, primenjuju se odredbe Zakonika o krivičnom postupku ukoliko nisu u suprotnosti sa odredbama posebnog zakona.

Zakon o porodici¹⁵ ne sadrži odredbe o vršnjačkom nasilju, ali utvrđuje odgovornost roditelja nasilnika, koji mogu da budu lišeni roditeljskog prava, u potpunosti ili delimično, ako je takvo ponašanje deteta neposredno uzrokovano zanemarivanjem, zlostavljanjem ili sličnim postupcima roditelja (član 84. i 85). Ovaj zakon u čl. 6. propisuje da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta. Država ima obavezu da preduzima sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja i od svake vrste eksploatacije.

U Krivičnom zakoniku sa izmenama i dopunama¹⁶ za sva krivična dela protiv polne slobode propisuje se veća kazna zatvora ukoliko je delo izvršeno prema maloletniku. Za oblast zloupotrebe maloletnika putem interneta posebno su značajna sledeća dela: 1. Neovlašćeno fotografisanje (čl. 144); 2. Neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka (čl. 145); 3. Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (čl. 185); 4. Iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnom licu (čl. 185b). Krivični zakonik propisuje meru bezbednosti — zabrana prilaska i komunikacije sa oštećenim. Ovim zakonikom inkriminisana su nova krivična dela u oblasti zaštite maloletnih lica od seksualne eksploatacije i iskorišćavanja i zloupotreba opojnih droga, a pooštrene su i krivične sankcije za krivično delo trgovina ljudima ukoliko je izvršeno na štetu maloletnog lica.

Zakonik o krivičnom postupku, sa izmenama i dopunama,¹⁷ pruža mogućnost da maloletno lice dobije status zaštićenog svedoka, te obezbeđuje preduzimanje mera u cilju zaštite njegovog intergriteta, odnosno zaštite od sekundarne viktimizacije.

Zakon o prekršajima, sa izmenama i dopunama,¹⁸ u čijem su sastavu i odredbe o maloletnicima je, pored ostalog, propisano da lice koje nije navršilo 14 godina ne može biti subjekt prekršajne odgovornosti. Pored toga, lice na ovom uzrastu koje se pojavljuje u prekršajnom postupku kao svedok, odnosno oštećeni, ne može biti suočeno sa počiniocem prekršaja.

Zakon o policiji iz 2005. godine, po prvi uvodi posebnu odredbu o primeni ovlašćenja prema maloletnim licima. Novi Zakon o policiji iz 2016. godine,¹⁹ dodatno razrađuje ovu odredbu jer predviđa donošenje podzakonskog akta koji će detaljnije

¹⁴ Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005.

¹⁵ Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.

¹⁶ Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik RS, 85/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 I 35/2019.

¹⁷ Zakonik o krivičnom postupku Srbije, Službeni glasnik RS, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

¹⁸ Zakon o prekršajima Srbije, Službeni glasnik RS, 65/2013 i 13/2016.

¹⁹ Zakon o policiji Srbije, Službeni glasnik RS, 6/2016

regulisati način postupanja u ovoj oblasti. Značajno je ukazati i na Zakon o socijalnoj zaštiti, usvojen 2011. godine,²⁰ koji definiše usluge zaštite deteta, uključujući one koje se odnose na zaštitu od nasilja i zanemarivanja.

Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, koju je Vlada Republike Srbije usvojila 25. decembra 2008. godine, sadrži sveobuhvatnu analizu postojeće situacije.²¹ Na osnovu toga izdvojeni su problemi u prevenciji i zaštiti dece od nasilja koje treba rešavati. Na osnovu podataka iz analize stanja o nasilju nad decom u Srbiji i izdvojenih prioritetnih problema istaknuta su dva opšta strateška cilja: 1. Razvoj bezbednog okruženja u kome će biti ostvareno pravo svakog deteta da bude zaštićeno od svih oblika nasilja, 2. Uspostavljanje nacionalnog sistema prevencije i zaštite dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i iskorišćavanja. Ovi ciljevi su realizovani kroz dvanaest specifičnih ciljeva, mera i aktivnosti u periodu od 2009. do 2015. godine. Usvojen je i Akcioni plan za sprovođenje Strategije,²² koji je Komitet UN je 2008. godine pohvalio u svojim zaključnim ocenama.

Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja usvojen je 2006. i niz posebnih protokola koji su sačinjeni radi detaljnijeg regulisanja ove oblasti u relevantnim ustanovama (obrazovnim i zdravstvenim ustanovama²³), kao i radi regulisanja postupanja određenih državnih službi (policija²⁴, pravosudje²⁵, centri za socijalni rad²⁶). Iako su sačinjeni u formi mekog prava, odnosno smernica, ovi akti sadrže veoma detaljne mehanizme za prevenciju i suzbijanje nasilja u školi, koji su izloženi na sistematski način. Ovi protokoli nisu pravno obavezujući, ali nadležna ministarstva su ih usvojila kroz svoje interne akte i time ih učinila pravno obaveznim. Opšti protokol bazira se na principima prava deteta na život, opstanak i razvoj; nediskriminacije; najboljeg interesa deteta i participacije deteta. Uspostavljanje delotvorne, multiresorske saradnje za zaštitu dece od zanemarivanja i zlostavljanja zahtevalo je izradu posebnih protokola. Opšti protokol ne uređuje pitanje nasilja u školi, ne upotrebljava i ne definiše termin vršnjačkog nasilja, već definiše pojmove zlostavljanja (fizičkog, emotivnog i seksualnog), zanemarivanja i eksploatacije. Opšti protokol se fokusira na centre za socijalni rad, kao osnovne službe za zaštitu dece. Time je ostavljen prostor za regulisanje specifičnih situacija posebnim protokolima.

Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama usvojen je 2007. godine, a kasnije i Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje²⁷, u kome su određena prava i obaveze aktera u zavisnosti od nivoa nasilja. Prema Pravilniku, najteže oblike nasilja škole moraju da prijave u roku od 24 časa nadležnoj

²⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, 24/2011

²¹ Službeni glasnik RS, 122/08

²² Službeni glasnik RS, 15/10

²³ Posebni protokol sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (2009), Beograd, Ministarstvo zdravlja Republike Srbije.

²⁴ Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja i Uputstvo o postupanju policijskih službenika prema maloletnim i mlađim punoletnim licima

²⁵ Posebni protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja. (2009), Beograd, Ministarstvo pravde Republike Srbije.

²⁶ Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja. (2006). Beograd: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike.

²⁷ Sl. glasnik RS, br. 46/2019, 104/2020.

školskoj upravi, organizacionoj jedinici Ministarstva koja nadzire, vrednuje i daje podršku školama. U najteže oblike psihičkog i socijalnog nasilja spadaju pretnje, zastrašivanje, izolovanje pojedinaca, ucenjivanje uz ozbiljne pretnje, iznuđivanje novca, kao i ograničavanje kretanja.

Vršnjačko nasilje je podeljeno u tri nivoa u odnosu na intenzitet, od kojih je prvi nivo najslabiji, a treći nivo nasilja najjačeg intenziteta. Ukoliko se radi o prvom nivou, aktivnosti preuzima samostalno odeljenjski starešina, nastavnik, odnosno vaspitač, u saradnji sa roditeljem. Na drugom nivou, aktivnosti preuzima odeljenjski starešina, odnosno vaspitač, u saradnji sa pedagogom, psihologom, timom za zaštitu i direktorom, uz obavezno učešće roditelja, u smislu pojačanog vaspitnog rada. Kada dođe do trećeg nivoa nasilja, aktivnosti preuzima direktor sa timom za zaštitu, uz obavezno angažovanje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi (centar za socijalni rad, zdravstvena služba, policija i druge organizacije i službe). Pored toga, Pravilnik razlikuje pet oblika nasilja: fizičko, psihičko, socijalno, seksualno i digitalno. Isti oblici nasilja se mogu pojaviti u više nivoa, ali se razlikuju u intenzitetu, stepenu rizika, posledicama i učesnicima. Tako, na primer, udaranje može biti označeno kao fizičko nasilje prvog i drugog nivoa, dok njemu slična tuča predstavlja nasilje trećeg nivoa.

4. PUTEVI PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

Od sredine 2000-ih godina, sprečavanje i suzbijanje nasilja nad decom i zaštita dece od nasilja identifikovani su kao važni prioriteti Srbije. Međutim, prema oceni Komiteta UN za prava deteta od 2017. godine, prilikom razmatranja periodičnog Izveštaja Srbije,²⁸ najveći problem u primeni usvojenih strateških dokumenata je neuspeh državne uprave da u potpunosti pronikne u njihovu suštinu.²⁹

Počev od 2015. formiran je novi saziv Saveta za prava deteta Srbije,³⁰ kao stalno radno telo Skupštine Srbije. Jačanje uloge nacionalnog Saveta za prava deteta kao glavnog institucionalnog mehanizma za koordinaciju na međuministarskom nivou, sa jasnim mandatom i dovoljnim ovlašćenjima za koordinaciju svih aktivnosti u vezi sa primenom Konvencije za prava deteta, na međusektorskom, nacionalnom i lokalnom nivou, je preko potrebno (Gasmı, 2017, 122). Štaviše, važno je podsticati sistematski

²⁸ Second and Third Alternative Periodic Report on the Implementation of the Convention on the Rights of the Child in the Republic of Serbia (2008 – 2014), Child Rights Centre, Belgrade, 2015, pp. 11-12.

²⁹ Concluding observations on the combined Second and Third periodic reports of Serbia, UN Committee on the Rights of the Child, CRC/C/SRB/CO/2-3, 3 February 2017.

³⁰ Savet za prava deteta osnovan je 2002. i usvojio je Nacionalni plan akcije za decu 2004. koji predstavlja strateški dokument Vlade Republike Srbije u kome se definiše opšta politika zemlje prema deci za period do 2015. Shodno strateškom cilju zaštite dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja, prema Nacionalnom planu akcije za decu ističe se potreba za uspostavljanje sveobuhvatnog sistema za zaštitu dece koji će biti u skladu sa načelima Konvencije o pravima deteta i poštovati princip najboljeg interesa deteta. Radi realizacije ovog strateškog cilja u Nacionalnom planu akcije za decu definisana su četiri specifična cilja: 1. Povećanje svesti i znanja stručnjaka, laika, ali i same dece, o pitanjima koja se odnose na prava dece na zaštitu od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja 2. Uspostavljanje efikasne, operativne multiresorke mreže za zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja 3. Usklađivanje zakonskog okvira za zaštitu dece sa Konvencijom o pravima deteta, Svet po meri deteta i drugim međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja 4. Izrada i usvajanje od strane Vlade sveobuhvatne Nacionalne strategije za zaštitu dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja.

nadzor usvajanja i sprovođenja politika i preporuka nacionalnog Saveta za prava deteta Narodne skupštine, u odnosu na zakonodavstvo relevantno za decu.

U Preporukama Komiteta UN za prava deteta od februara 2017.³¹ posebno je ukazano na neophodnost jačanja nacionalnih programa za suzbijanje nasilja u školama, uz podršku Ministarstva prosvete i agencija za obuku nastavnika, kako bi se uspostavili standardi, mentorstvo i istraživanje nasilja u školama, i obezbedila obuka, uključujući i roditelje o rizicima (sajber) nasilja. Takođe je preporučeno razvijanje kampanje za podizanje svesti javnosti, kao sredstvo za promenu postojećih stavova u vezi sa nasiljem nad decom u pravcu nulte tolerancije.

Svaka škola treba da ima Tim za borbu protiv nasilja u kom će biti ljudi koji su obučeni i kompetentni da se sa problemom nose, ali i koji znaju da traže pomoć kada im treba. Odgovornost za rešavanje problema prepuštena je školama i Timu za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u okviru škola. Članove i rukovodioca tima za zaštitu određuje direktor ustanove iz reda zaposlenih (nastavnik, vaspitač, stručni saradnik, sekretar i dr.). Broj i sastav članova tima za zaštitu zavise od specifičnosti ustanove (vrsta i veličina ustanove, organizacija rada, izdvojena odeljenja, prisustvo dece i učenika iz manjinskih i marginalizovanih grupa i dr.). Ustanova može da uključi u tim za zaštitu predstavnike roditelja i lokalne zajednice, učeničkog parlamenta i po potrebi odgovarajuće stručnjake (socijalni radnik, specijalni pedagog, lekar, predstavnik policije i dr.). Zadaci tima za zaštitu jesu, naročito, da: 1) pripremi program zaštite; 2) informiše decu i učenike, zaposlene i roditelje o planiranim aktivnostima i mogućnosti traženja podrške i pomoći od tima za zaštitu; 3) učestvuje u obukama i projektima za razvijanje kompetencija potrebnih za prevenciju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; 4) predlaže mere za prevenciju i zaštitu, organizuje konsultacije i učestvuje u proceni rizika i donošenju odluka o postupcima u slučajevima sumnje ili dešavanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; 5) uključuje roditelje u preventivne i interventne mere i aktivnosti; 6) prati i procenjuje efekte preduzetih mera za zaštitu dece i učenika i daje odgovarajuće predloge direktoru; 7) saraduje sa stručnjacima iz drugih nadležnih organa, organizacija, službi i medija radi sveobuhvatne zaštite dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; 8) vodi i čuva dokumentaciju; 9) izveštava stručna tela i organe upravljanja.

Ministarstvo ispituje šta je škola preduzela povodom nasilja i, ako je potrebno, preduzima dalje mere ako se roditelji žale na postupke škole (opcija za koju ne znaju svi roditelji), ili ukoliko to sama škola traži od njih. Ukoliko proceni da je potrebno, Ministarstvo može da izvrši inspekcijski nadzor, nekad i nekoliko meseci od incidenta. U praksi, međutim, roditelji najčešće izvrše pritisak na školu i „zaprete“ obraćanjem Ministarstvu ili medijima.³² U cilju sprečavanja vršnjačkog nasilja u školama, pripremljen je Aleksin zakon, koji je ime dobio po žrtvi vršnjačkog nasilja Aleksi, koji se ubio posle dugotrajnog nasilja u školi. Međutim, Aleksin zakon još nije usvojen. Aleksin zakon predviđa stroge kazne za nasilnike, ali i za odgovorna lica koja zataškavaju vršnjačko nasilje.³³

³¹ *Ibidem*

³² <https://www.cins.rs/vrsnjacko-nasilje-raste-pojedini-roditelji-prepusteni-sami-sebi/>, 18. 03. 2021.

³³ <https://www.cins.rs/dragana-jankovic-aleksin-zakon-ce-zbog-tolikog-cekanja-bit-prevaziden/>, 19. 03. 2021. Aleksa je kao četrnaestogodišnjak mesecima bio žrtva vršnjačkog nasilja, verbalnog i fizičkog, zbog čega je 2011. izvršio samoubistvo. Da se ovakva tragedija ne bi ponovila, napisan je nacrt Aleksinog zakona, ali još uvek nije usvojen.

U novijem godišnjem izveštaju Zaštitnika građana³⁴ se navodi da škole često ne preduzimaju adekvatne mere za zaštitu dece od nasilja, a timovi za zaštitu nisu funkcionalni ili ne rade po procedurama. Stoga se Zaštitnik građana zalaže za efikasniju kontrolu rada škola u ovoj oblasti od strane Ministarstva prosvete.

U prevenciji vršnjačkog nasilja neophodan je multidisciplinarni pristup u praksi, uz uključivanje centara za socijalni rad, pedagoga i u najtežim slučajevima policije i pravosudnih organa. Pristup zasnovan isključivo na kaznama nije efikasan, što pokazuju podaci sprovedenih istraživanja (Osofsky, 1997, 15). Uloga edukativnih radionica i vaspitnog rada zaposlenih u obrazovnom sistemu predstavlja ključnu kariku u lancu koraka suzbijanja vršnjačkog nasilja.

U tom kontekstu, razvijen je i primenjen program prevencije „Škola bez nasilja“ od 2005 godine³⁵, sa ciljem sprečavanja nasilja nad decom i među decom i mladima i pružanja konkretnih znanja o tome kako se problem nasilja može rešiti učenjem tehnika ponašanja i procedura u prevazilaženju konflikta. Komunikacija sa roditeljima je od suštinske važnosti u procesu prevencije. Projekat “Školski policajac”, koji je otpočeo još 2002. znatno je doprineo jačanju bezbednosti u školama i suzbijanju fenomena siledžijstva (bullying) među maloletnicima (Nikač et al., 2013, 102). Ipak, nedostatak dovoljnog broja školskih policajaca navodi se kao jedan od ključnih bezbednosnih problema u školi, prema nedavnom istraživanju (Skočajic i Stojanović, 2019, 9).

Neki autori posebno ukazuju na značaj pozitivne školske klime u prevenciji vršnjačkog nasilja, pri čemu školsku klimu definišu kao “relativno trajan karakter škole koji se odražava na akcije svih osoba uključenih u školski sistem i predstavlja njihovu kolektivnu percepciju situacije u školi” (Popović-Ćitić, Djurić, 2018, 24). U kontekstu suzbijanja vršnjačkog maltretiranja, pozitivna školska klima ima ulogu protektivnog faktora.

U novijem periodu, nacionalni dijalog o nasilju nad decom, održan u aprilu 2015. godine uz podršku UNICEF-a, rezultirao je postignutim konsenzusom nekoliko ministarstava — Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva pravde, Ministarstva prosvete, Ministarstva omladine i sporta — i partnerskih organizacija civilnog društva da se unapredi zaštita dece od nasilja. Svi akteri bili su saglasni da se mnogi relevantni podaci nalaze u različitim studijama, nastalim na osnovu istraživanja sprovedenih tokom godina, ali i da zvanične i druge baze podataka sadrže mnoštvo neistraženih podataka i informacija o nasilju nad decom. Bolje razumevanje pokretača i determinanti nasilja, kroz analizu takvih izvora podataka, može pomoći da se odrede prioriteti prilikom oblikovanja nove nacionalne strategije i akcionog plana za njeno sprovođenje (UNICEF, 2017, 34).

Uloga medija u promovisanju društveno poželjnih modaliteta ponašanja je nezamenljiva. U suprotnom, kod propagiranja tolerancije raznih oblika nasilja u društvu putem medija, može se očekivati negativan povratni uticaj kroz indirektno pospešivanje vršnjačkog nasilja.³⁶ Pored toga, savremena istraživanja su pokazala da igranje nasilnih video igara kod dece povećava agresivne misli i ponašanja (Witmer, 2020, 4).

³⁴ Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana, 15. mart 2019., str.30.

³⁵ Program je započelo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u partnerstvu s UNICEF-om, Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom rada i socijalne politike, Zavodom za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i Savetom za prava deteta Vlade Republike Srbije. Realizaciji ovog projekta se naknadno priključilo i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

³⁶ <https://www.freeonlineresearchpapers.com/are-causes-teen-violence/>

5. ZAKLJUČAK

Prema dostupnim statističkim podacima polovina učenika u Srbiji je bar jednom doživela neku vrstu nasilja, a čak 2/3 dece je bilo izloženo napadu. Istraživanje o vrstama i intenzitetu nasilja koje je sprovedeno u 50 škola na uzorku od 26.947 učenika i 3.397 odraslih pružilo je podatke da je 65% učenika bar jednom, a 24% više puta, bilo izloženo nekom obliku nasilnog ponašanja u periodu od tri meseca (Popadić, Plut, 2007, 26). U 85% slučajeva deci žrtvama nasilja niko nije pritekao u pomoć.³⁷

Uloga Zaštitnika građana tj ombudsmana (zamenika) u oblasti prava deteta, koji se posebno bavi dečijim pravima i koji ima mandat da prima, istražuje i rešava pritužbe dece na senzitivan način za dečije probleme, kao i sa dovoljnim ljudskim, finansijskim i tehničkim resursima, od vitalnog je značaja za institucionalnu faktor u suzbijanju vršnjačkog nasilja i sveobuhvatnoj zaštiti prava deteta. U okviru uloge ombudsmana kao nacionalnog preventivnog mehanizma, važno je osigurati privatnost i zaštitu dece žrtava, posebno kada se preduzimaju nadzorne posete obrazovnim i drugim relevantnim institucijama.

Potrebna je kontinuirana adekvatna i sistematska obuka i/ili senzibilizacija o dečijim pravima za profesionalne grupe koje rade sa decom i za decu, kao što su parlamentarci, sudije, advokati, zdravstveno osoblje, nastavnici, školski administratori, akademici, socijalni radnici, profesionalci u medijima i drugi, kako bi stekli optimalni model najbolje prakse zaštite prava deteta, kao i za primenu relevantnih međunarodnih normi (Gasmi, 2017, 126).

Pored obuke profesionalaca, neophodno je ulaganje dodatnih napora u oblasti edukacije javnosti kako da se suoče sa nasiljem među decom i nad decom, kao i za povećanje svesti o rastu nasilja u školama. Dalje jačanje multiresorske mreže za prevenciju nasilja među i nad decom, predstavlja kontinuirani proces prevencije vršnjačkog nasilja.

Efikasan odgovor na vršnjačko nasilje zahteva obavezno uključivanje u Tim za zaštitu dece od nasilja, socijalnog radnika, koji je spona između škole i porodice, kao i psihologa i pedagoga, koji preduzimaju preventivne mere i tretiraju ponašanje dece u pravcu suzbijanja konfliktnih situacija, učenja nenasilne komunikacije i tolerancije. Prema podacima MUP-a, policija u Srbiji u proseku registruje oko 5.000 bezbednosnih događaja na godišnjem nivou u školama i njihovom okruženju.³⁸ Najveći broj tih događaja čine neprimerena ponašanja učenika i učenica, koja se od strane MUP-a karakterišu kao disciplinski prestupi i zahtevaju dalji rad škole uz uključivanje roditelja, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i sl. Više od jedne petine slučajeva (oko 1300 godišnje) se klasifikuju kao krivična dela ili prekršajna dela sa elementima nasilja. To navodi na zaključak da vršnjačko nasilje poprima sve teže pojavne oblike i postaje sve opasnije po zdravlje i život deteta žrtve.

Ranim prepoznavanjem, hitnim zaustavljanjem i sprečavanjem nasilja, pružamo deci pomoć i podršku u prevladavanju posledica nasilja, ohrabrujemo ih da prijavljuju svaki slučaj koji primete u svojoj okolini, učimo ih veštinama komunikacije, šaljemo

³⁷ Istraživanje je sprovedeno u okviru programa “Škola bez nasilja – ka sigurnom i podsticajnom okruženju za decu”; <http://sbn.mpn.gov.rs/o-skoli-bez-nasilja/o-programu-4046>

³⁸ Nav. prema: Skočajić M., Stojanović F., 2019, *Mladi i vršnjačko nasilje: kako od pasivnih posmatrača stvoriti agilne građane?*, Centar za istraživanje javnih politika, Švedska, OEBS, Beograd, str. 11.

im jasnu poruku da nam je njihova doborobit važna i da živimo u društvu koje ne toleriše nijedan oblik nasilja. Pored obuke profesionalaca i šire javnosti, edukacija dece i mladih o štetnosti svih oblika vršnjačkog nasilja je od esencijalnog značaja. To je takođe u skladu sa osnovnim principom participacije dece odnosno pravom deteta da učestvuje u odlučivanju o stvarima koje su bitne za njegov život, definisanim u UN Konvenciji o pravima deteta. Štaviše, ova Konvencija u čl. 17. predviđa pravo deteta na pristup odgovarajućim informacijama, što podrazumeva da će država obezbediti da deca imaju pristup informacijama iz različitih izvora, a sredstva javnog informisanja će se podsticati da šire informacije od društvene i kulturne koristi za decu, kao što će i štititi decu od štetnih informacija i materijala. Na taj način se omogućava da deca budu aktivni učesnici u sprečavanju vršnjačkog nasilja, a ne samo njegovi akteri ili pasivni posmatrači. Istovremeno se postiže efekat sticanja poverenja dece i mladih u organe škole i ostale nadležne institucije.

Donošenje sistemskog Zakona o pravima dece, što predstavlja i preporuku Komiteta UN za prava deteta (UN Committee on the Rights of the Child, CRC/C/SRB/CO/2-3, 3 February 2017), obuhvatilo bi i sva pitanja koja se tiču, *inter alia*, i vršnjačkog nasilja. Time bi se omogućilo regulisanje na zakonski način, obavezujućih procedura o prevenciji i postupanju, sa jasno navedenim odgovornostima u suzbijanju ove društveno veoma opasne pojave.

LITERATURA:

Knjige i članci:

- Aftab P., 2006, What methods work with the different kinds of cyber-bullies?, <http://www.stopcyberbullying.org/pdf/howdoyouhandleacyberbully.pdf>
- Bin L. A., 2004, *Učionica bez nasilništva*, Kreativni centar, Beograd
- Čović A., 2017, *Prava deteta – evolucija, realizacija i zaštita*, Institut za uporedno pravo, Beograd
- Ćorić M., 2009, Buling kao vrsta socijalnog nasilja, *Politička revija* 2/2009, Beograd
- Djurić S., 2007, *Bezbednosni rizici u školama – modeli otkrivanja i reagovanja*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
- Erling A, & Hwang P., 2004, Swedish 10-Year-Old Children's Perceptions and Experiences of Bullying, *Journal of School Violence*
- Gasmi G. et al., 2017, "International Norms Protecting Children's Human Rights – Case Study of Serbia", *Fiat Iustitia*, No 1/2017, pp. 116 – 128
- Ivković M., Milenković Ž., 2009, Agresivnost učenika osnovne škole prema nastavnicima, *Protivurečnosti socijalizacije mladih i uloga obrazovanja u afirmaciji vrednosti kulture mira*, Filozofski fakultet, Niš
- McNamara B. & McNamara F., 1997, *Keys to Dealing with Bullies*, Hauppauge New York
- Milošević L., Marković – Krstić S., 2009, Problemi nasilja u školama u nekim zemljama Balkana, *Protivurečnosti socijalizacije mladih i uloga obrazovanja u afirmaciji vrednosti kulture mira*, Filozofski fakultet, Niš
- Nikač Ž., Simić B., Artonović N., 2013, Prevencija vršnjačkog nasilja u Republici Srbiji u: *Vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva)*, Zbornik radova sa međunarodne konferencije, Laktaši
- Ninković S., 2010, Savetovanje nasilnih i viktimiziranih učenika, *Pedagogija* 3, 2010, Visoka škola za obrazovanje vaspitača, Kikinda

- Olweus Dan, 1997, Bully/victim problems in school: Facts and intervention, *European Journal of Psychology of Education* 1991, Vol.XII, No 4, pp. 495-510 e 1997, I.S.P.A.
- Osofsky J., 1997, Children and youth violence, an overview of the issues, in: *Children in a violent society 3-9*, (edit.) Osofsky J., The Guilford Press, New York
- Olweus D., 1999, *The Nature of School Bullying: A Cross-National perspective*, Routledge, London
- Popadić D., Plut D., Pavlović Z., 2014, *Nasilje u školama Srbije – Analiza stanja od 2006- do 2013. godine*, UNICEF, Institut za psihologiju, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije, Beograd
- Popadić D., 2009, *Nasilje u školama*, UNICEF, Institut za psihologiju, Beograd
- Popadić D., Plut D., 2007, Nasilje u osnovnim školama u Srbiji – oblici i učestalost, *Psihologija* 2/2007, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
- Popović-Čitić B., Djurić S., 2018, *Pozitivna školska klima: elementi, principi i modeli dobre prakse*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
- Rodić I., Gasmi G., Prlja D., 2021, *Meko pravo u pravnom sistemu EU*, Institut za uporedno pravo, Beograd
- Rubin K.H., Bukowski W.M. & Parker J.G., 2003, *Handbook of Child Psychology: Vol. 3, Social, Emotional and Personality Development, 6th ed.*, John Wiley & Sons Inc., New York
- Skočajić M., Stojanović F., 2019, *Mladi i vršnjačko nasilje: kako od pasivnih posmatrača stvoriti agilne građane?*, Centar za istraživanje javnih politika, Švedska, OEBS, Beograd
- UNICEF, 2017, *Nasilje prema deci u Srbiji, determinante, faktori i intervencije – Nacionalni izveštaj*, Beograd
- Witmer D., 2020, Causes of Youth Violence, <https://www.verywellfamily.com/causes-of-youth-violence-2611437>
- Youth Violence: A Report of the Surgeon General. Rockville (MD): Office of the Surgeon General (US); 2001, Office of the Surgeon General (US); National Center for Injury Prevention and Control (US); National Institute of Mental Health (US); Center for Mental Health Services (US), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK44293/>.

Pravni dokumenti:

- Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade, 2009, Službeni glasnik RS, 7/09.
- Concluding observations on the combined Second and Third periodic reports of Serbia, UN Committee on the Rights of the Child, CRC/C/SRB/CO/2-3, 3 February 2017.
- Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik RS, 85/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 I 35/2019
- Nacionalni plan akcije za decu, 2004, Beograd: Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije.
- Nacionalna strategija za mlade, 2008, Službeni glasnik RS, 55/08.
- Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Službeni glasnik RS, 122/08
- Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama, 2007, Beograd, Ministarstvo prosvete Republike Srbije.
- Posebni protokol o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, 2009, Beograd, Ministarstvo pravde Republike Srbije.
- Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, 2006, Beograd, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike.
- Posebni protokol sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, 2009, Beograd, Ministarstvo zdravlja Republike Srbije.
- Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Sl. glasnik RS», br. 46/2019, 104/2020.
- Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana, 15. mart 2019., 3411- 69 / 19.
- Second and Third Alternative Periodic Report on the Implementation of the Convention on the Rights of the Child in the Republic of Serbia (2008 – 2014), Child Rights Centre, Belgrade, 2015, pp. 11-12.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, "Službeni glasnik RS" br. 72/09, 52/11, 55/13, 35/15—autentično tumačenje, 68/15 i 62/16—US. i novi Zakon, Sl. glasnik RS, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018, 6/2020.

Zakon o maloletnim učionicima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005.

Zakonik o krivičnom postupku Srbije, Službeni glasnik RS, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.

Zakon o prekršajima Srbije, Službeni glasnik RS, 65/2013 i 13/2016.

Zakon o policiji Srbije, Službeni glasnik RS, 6/2016

Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, 24/2011

UN Konvencija o pravima deteta, 1989. god. („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 15/1990 и „Sl. List SRJ“, br. 4/96 i 2/97).

Ustav Republike Srbije, "Službeni glasnik RS", br. 98/2006.

Gordana Gasmi, Full professor, Research fellow

Institute of Comparative Law, Belgrade

Aleksandar Jerotić, Master of Psychology,

President of the NGO Pandora

RELEVANT ASPECTS OF PEER VIOLENCE AND ANALYSIS OF THE SITUATION IN SERBIA

Abstract

The phenomenon of peer violence has multi-layered dimensions and a global character. Risk factors and directly negative causes can be identified, as well as positive determinants of prevention of this socially dangerous phenomenon with devastating consequences for victims. These are younger and older juveniles, and peer violence is primarily related to violence in schools, but it often takes on wider dimensions, because social models of behavior built in school are transmitted outside the school walls, as an integral part of juvenile behavior. Also, family relations of the child and social relations outside the school are transferred and continue to operate in the school. Therefore, the paper discusses the causes and ways to prevent peer violence in schools and the psychological profile of the juvenile assailant and victim. Special attention is focused on the legal and strategic frameworks of preventing peer violence at international level and in Serbia. In the concluding remarks, constructive guidelines for comprehensive prevention of peer violence are formulated.

Key words: peer violence, education system, prevention